

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ НЕЮ

Міщук О.В.

Анотація. У статті досліджуються наукові підходи до трактування сутності понять «фінансова безпека» та «економічна безпека» й визначено, що в сучасних умовах розвитку вітчизняних підприємств доцільним є використання категорії «фінансово-економічна безпека».

На основі аналізу сутності та значення фінансово-економічної безпеки підприємств запропоновано принципи її організації на рівні суб'єктів господарювання. У статті визначено, що з метою підвищення ефективності функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємств необхідно здійснити вибір стратегії її управління. Також значну роль у формуванні стратегії відведено тактиці.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фінансово-економічна безпека, стратегія, тактика, планування.

Аннотация. В статье исследуются научные подходы к пониманию сущности понятия «финансовая безопасность» и «экономическая безопасность» и определено, что в современных условиях развития отечественных предприятий целесообразным является использование категории «финансово-экономическая безопасность».

На основе анализа подходов к трактованию финансово-экономической безопасности предприятий предложены принципы ее организации на уровне субъектов хозяйствования. В статье определено, что с целью повышения эффективности функционирования системы финансово-экономической безопасности предприятий необходимо осуществить выбор стратегии ее управления. Также значительная роль в формировании стратегии отведена тактике.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансово-экономическая безопасность, стратегия, тактика, планирование.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна безпека будь-якого суб'єкта господарювання характеризується захищеністю його інтересів. Система забезпечення цієї безпеки ґрунтується на розумінні й реалізації концепції економічних інтересів на рівні суб'єкта господарювання, метою якої є підтримка ефективної діяльності, захист її від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до стабільного розвитку.

Водночас, формування системи фінансово-економічної безпеки, неможливе без розуміння суті поняття «фінансово-економічна безпека». У науковій літературі теоретичні аспекти економічної та фінансової безпеки є порівняно новим напрямом дослідження. При цьому, акцент ставиться на розвитку дослідження економічної безпеки держави. Що стосується фінансової безпеки, то вона частіше розглядається як складова частина економічної безпеки, тому доцільно буде розглянути основні підходи до визначення терміну «фінансово-економічна безпека».

Аналіз останніх досліджень і публікацій з

проблеми. Проблематика побудови ефективної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки, її сутності, стратегії управління розкриваються у фундаментальних працях та наукових розробках таких вчених-економістів як Барановський О., Бланк І., Васильчак С., Васильців Т., Дем'яненко Г., Нечипорук Л., Сухоруков А. та ін. [1; 3; 4; 5; 8; 16; 18].

На жаль, у цих працях розмежовуються поняття «фінансова безпека» і «економічна безпека» й проблема дослідження сутності фінансово-економічної безпеки досить фрагментарно висвітлена. Це, в свою чергу, зумовило вибір напряму дослідження та визначило його актуальність.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є аналіз сучасних підходів до трактування сутності понять «фінансова безпека», «економічна безпека» та «фінансово-економічна безпека» й обґрунтування потреби розробки стратегії управління фінансово-економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Виклад основних результатів та їх

обґрунтування. З 80-х рр. ХХ ст. установами

провідних країн світу розпочалася наукова розробка категорії «безпека», найбільш відомі з яких лондонський інститут стратегічних досліджень, Стокгольмський інститут досліджень безпеки, а в 90-х рр. ця проблема зацікавила й вітчизняних авторів [2; 15; 19].

Перші українські праці з цієї проблеми були опубліковані на зламі 1993 – 1994 років. Поняття національної безпеки ввійшло в нормативні документи і зайняло відповідне місце в політичних дискусіях з економічних питань. Ускладнення економічних умов функціонування, зростання невизначеності економічного середовища, параметри якого постійно змінюються, привели до усвідомлення науковим суспільством необхідності забезпечення простору їх економічної діяльності. Для реакції на загрози економічній безпеці у світі спостерігається формування новітніх самостійних наукових напрямів: еко-сестейта (економічна безпека держави) та еко-секента (економічна безпека підприємства) [2].

Виходячи з вищесказаного, на думку Голикова І., економічна безпека – це динамічна складова економіки, що адаптується до вимог свого часу. Теперішній етап розвитку держави вимагає для забезпечення економічної безпеки врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузь) в умовах появи негативних явищ з ризиками невизначеності й ризику, що спричиняє відхилення стану економічної безпеки від запланованого [7].

Дем'яненко Г. визначає економічну безпеку як комплекс заходів щодо забезпечення стабільного розвитку підприємства через створення сприятливих умов, а також нейтралізації і ліквідації зовнішніх та внутрішніх загроз та розглядає економічну безпеку підприємства з точки зору необхідності системного підходу до обґрунтування її змісту [8].

Васильчак С. розглядає економічну безпеку підприємства як стан захищеності інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), сформований шляхом реалізації компетенцій правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психологічного харак-

теру [5, с.279].

Також заслуговують на увагу сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки. Перший підхід трактує економічну безпеку як невід'ємну частину національної безпеки, тобто це «...захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в економічній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз». Другий підхід розкриває сутність економічної безпеки як «стан економіки», тобто економічна безпека – це стан економіки й інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціальна спрямованість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Третій підхід до визначення сутності економічної безпеки трактує економічну безпеку як сполучення або сукупність умов і факторів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни. Четвертий підхід передбачає визначення економічної безпеки як «...якісного стану сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективно захищене використання в національних інтересах і здійснювати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства» [9].

Кириленко В. І. зосереджується на дослідженні економічної безпеки та визначає безпеку як процес досягнення такого рівноважного стану системи, за якого відсутні фактори, що створюють небезпеку її руйнування [13, с. 15–16].

Відповідно до розмаїття трактувань сутності економічної безпеки підприємства існує така ж кількість поглядів на структурно-функціональний набір складових її елементів, який, проте, на думку більшості дослідників проблем економічної безпеки, передбачає такі елементи: фінансову, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, інформаційну, політико-правову, продуктову, силову та екологічну [4, с.23].

Щодо трактування фінансової безпеки, то воно є зрозумілим, оскільки фінансова діяльність є складовою частиною діяльності

суб'єктів господарювання, водночас питання фінансової безпеки та управління нею актуалізується та потребує окремої уваги.

Значні результати у розгляді проблеми фінансової безпеки належать Барановському О. І., який розглядає фінансову безпеку як ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової системи; як якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних та потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [1, с. 14-15].

Бланк І.О. трактує фінансову безпеку з точки зору кількісного і якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від реальних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру [3, с. 24]. Реверчук Н.І. вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. [17, с. 22-23].

Нечипорук Л. В. визначає, що фінансова безпека держави – це важлива складова економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери [16].

Сухоруков А. І. визначає фінансову безпеку держави як «захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави раціонально використовувати фінансові ресурси...» [18].

Отже, аналізуючи різні підходи у трактуванні понять «економічна безпека» та «фінансова безпека», фінансово-економічну безпеку підприємств слід розглядати як стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забез-

печення.

Варто відмітити, що фінансово-економічна безпека суб'єкта господарювання є складною системою, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним напрямом діяльності. Таким чином, безпеку варто розглядати через призму її функціональних складових, що дозволяє: здійснювати моніторинг чинників, які впливають на стан як функціональних складових, так і фінансово-економічної безпеки загалом; досліджувати процеси, які здійснюють вплив на забезпечення фінансово-економічної безпеки; проводити аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства; вивчати економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональних складових; розробляти заходи, які сприятимуть досягненню високого рівня складових, що призведе до посилення фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання загалом [4, с.43-44].

Виходячи з аналізу сутності та значення фінансово-економічної безпеки підприємства пропонуємо наступні принципи її організації на рівні суб'єктів господарювання (табл. 1) [6, с.21].

В сукупності визначені принципи системи фінансово-економічної безпеки мають наукове і практичне значення. З позиції науки формулювання принципів системи фінансової безпеки розширює теоретичну базу досліджень фінансової безпеки підприємства. З практичної позиції ці принципи дають можливість розробити підходи до системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання [6, с.22].

Система фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання буде ефективною за умов визначення стратегії і тактики. Стратегія фінансово-економічної безпеки передбачає визначення мети і завдань системи фінансово-економічної безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і способів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз. Тактика фінансово-економічної безпеки – це найбільш гнучка частина системи фінансово-економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії

внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни різноманітних тактичних заходів щодо пріоритетності економічних інтересів тощо. забезпечення фінансово-економічної безпеки. Складність та мінливість економічної та підприємства [12, с.31]. соціальної ситуації вимагає застосування

Таблиця 1

Принципи організації системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання

Принципи	Характеристика принципів
1. Наукової обґрунтованості	Принцип зосереджує увагу на наукових підходах до організації системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання.
2. Стратегічної орієнтації	Принцип полягає в тому, що система фінансово-економічної безпеки повинна бути націлена на стратегію фінансового розвитку суб'єкта господарювання, зростання його прибутків і вартості.
3. Планомірності	Принцип передбачає, що організація системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна будуватись на основі системи оперативних, поточних і перспективних планів.
4. Цільової спрямованості	Принцип полягає в тому, що система фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна бути орієнтована на кінцеві фінансові результати з урахуванням можливих наслідків при реалізації фінансових ризиків.
5. Оптимальності	Принцип передбачає, що усі складові, чинники та умови фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання знаходяться між собою в оптимальному співвідношенні, що дає змогу забезпечити відповідну результативність організації системи фінансової безпеки.

Вибір стратегії зміцнення фінансово-економічної безпеки багато в чому залежить від конкурентних позицій підприємства. Адже здатність функціонувати стабільно досягається за рахунок конкурентних переваг, тобто сукупності чинників та параметрів, що забезпечують упізнання і виокремлення підприємства із загальної кількості конкурентів [4, с.222].

Застосування окремо кожної стратегій в процесі управління безпечним розвитком підприємства не прийнятне для підприємства.

Доцільним є раціональне поєднання трьох визначених способів дій за рівнем пріоритетності застосування: стратегія прогнозування; стратегія реагування; стратегія відшкодування. При цьому, перша стратегія прогнозування вимагає від суб'єктів господарювання попереднього детального дослідження внутрішнього й зовнішнього середовища на предмет виявлення небезпек і загроз та наслідків їх прояву. Цей етап діагностики рівня економічної безпеки підприємства перетинається з етапом підготовки планування безпечного розвитку під-

приємства, оскільки планування будь-якої діяльності починається з аналізу ситуації, бо без результатів аналізу неможливо визначити, які можливості і ресурси є в наявності, які матеріальні, фінансові, інформаційні, кадрові ресурси знадобляться для реалізації плану, скільки часу піде на його виконання, чи є витрати ресурсів прийнятними, а також неможливо визначити чи потрібно планування взагалі і, отже, неможливо побудувати план.

Планування завжди орієнтується на дані минулого, але прагне визначити і контролювати безпечний розвиток підприємства в перспективі, тому надійність планування залежить від точності фактичних показників минулого [11, с.46].

Стратегічний план фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання повинен включати:

- характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість соціально-економічного та фінансового станів на коротко-

й середньострокову перспективу. Одна з цілей моніторингу фінансово-економічної безпеки підприємства – це діагностика його стану на основі системи показників, що враховують специфічні галузеві особливості, найбільш характерні для даного підприємства, які мають для нього важливе стратегічне значення;

- визначення критеріїв і показників, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його економічної безпеки. Система критеріїв і показників фактичного стану складається підприємствами самостійно, з урахуванням конкретних умов роботи;

- розробку економічної політики, що включає механізми обліку факторів, що впливають на стан економічної безпеки;

- напрямки діяльності підприємства по реалізації стратегії [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, фінансово-економічна безпека суб'єктів господарювання – це стан захищеності його ресурсів, наявного виробничого та інтелектуального потенціалу від потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища за допомогою інструментів, методів, важелів та системи інформаційно-аналітичного забезпечення, а

також здатність швидко усунути виниклі загрози або пристосуватися до наявних умов, що негативно впливають на його діяльність. Фінансово-економічна безпека кожного суб'єкта господарювання суттєво впливає на загальний розвиток країни. Якщо абсолютна більшість підприємств будуть мати високий рівень фінансово-економічної безпеки, то це позитивно може відбитися на економічному зростанні країни, покращенні добробуту населення.

Варто відзначити, що кожне підприємство розробляє власну довгострокову стратегію формування високого рівня захисту суб'єктів господарювання. За основу такої програмної довгострокової стратегії беруться основні чинники, що формують належний рівень фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання [14, с.167-168]. Така довгострокова стратегія фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання має включати певні додаткові параметри та окремі чинники, які мають конкретне і безпосереднє значення тільки для певного господарюючого суб'єкта й гарантують йому як внутрішню, так і зовнішню фінансово-економічну безпеку.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський. – Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Бинько И. Как обеспечить экономическую безопасность Украины / И. Бинько, В. Шлемко // Всеукраинские ведомости. – 1997. – №138(810). – С. 3–8.
3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – 2-е изд., стер. – К. : Эльга, 2009. – 776 с.
4. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. – Львів, 2012. – 386 с.
5. Васильчак С. В. Механізм забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів господарювання / С. В. Васильчак, О. Р. Жидяк, Н. М. Стручок // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Економічна. - 2011. - Вип. 2. - С. 278-285.
6. Воробйов Ю. М. Фінансова безпека будівельних підприємств : монографія / Воробйов Ю. М., Воробйова О. І., Блажевич О. Г. – Сімферополь : ВД «АРИАЛ», 2013. – 180 с.
7. Голяков І. В. Сутність та еволюція поняття економічна безпека / І. В. Голяков // Проблеми економіки. – 2014. – № 1. – С. 309-314
8. Дем'яненко Г. Є. Економічна безпека торговельного підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.05 «Економіка торгівлі та послуг» / Галина Євгенівна Дем'яненко; [Донецьк, держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського]. – Донецьк, 2003. – 18 с.
9. Евса О. Что скрывает экономическая безопасность? [Електронний ресурс] / О. Евса. – Режим доступу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
10. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева, А. М. Ашуев; За наук. ред. д. е. н, проф. М. М. Єрмошенка. – К., 2005. – 78 с.
11. Сфімова Г. В. Планування безпечного розвитку підприємства на основі результатів діагностики рівня

- його економічної безпеки / Г.В. Єфімова, С.М. Марущак // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 3 (8). – С. 43-49.
12. Карковська В. Я. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства / В. Я. Карковська // Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24–26 квітня 2013 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 31–32.
13. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
14. Линник О.І. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз / О.І. Линник, Н.В. Артеменко // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 67 (1040) - С. 159-169.
15. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1998. – 462 с.
16. Нечипорук Л. В. Посилення загроз фінансовій безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / Л. В. Нечипорук // Збірник наукових праць НУДПСУ. – 2012. – № 1. – С. 281 – 298.
17. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
18. Сухоруков А. І. Національна економічна безпека : [Навч. посіб.] / А. І. Сухоруков, С. З. Мошенський, О. М. Петрук; [за ред. д. е. н., проф., Заслуженого економіста України А. І. Сухорукова]. – Житомир : ПП «Рута», 2010. – 384 с.
19. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.